

Lana Hudeček
Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
lhudecek@ihjj.hr, mmihalj@ihjj.hr

JEZIKOSLOVNO NAZIVLJE U KLAIĆEVU RJEČNIKU STRANIH RIJEČI I NOVOME RJEČNIKU STRANIH RIJEČI (BRATOLJUB KLAJIĆ I ŠKOLSKA KNJIGA)

U radu se analizira Klaićev *Rječnik stranih riječi* iz 1983. godine koji je priredio Željko Klaić, sin Bratoljuba Klaića, i koji je izdan u godini smrti Bratoljuba Klaića i *Novi rječnik stranih riječi* iz 2012. godine koji potpisuju Bratoljub Klaić i Školska knjiga. Analiza se temelji na rječničkim člancima natuknica koje nose terminološke oznake *gram.*, *lingv.* i *fon.* Posebna se pozornost posvećuje ustroju rječničkoga članka, definicijama koje se uz te natuknice donose te donošenju istoznačnica. Analizira se glasovno nazivlje, padežno nazivlje, pravopisno nazivlje te nazivlje jezikoslovnih grana, disciplina i pristupa.

Korpus – analizirani rječnici

Adolf Bratoljub Klaić rođen je u Bizovcu 27. srpnja 1909., a umro u Zagrebu 2. ožujka 1983. U njegovoj bogatoj pravopisnoj, prevoditeljskoj, nastavničkoj, leksikografskoj, dijalektološkoj, akcentološkoj itd. djelatnosti ističe se njegov rad na *Rječniku stranih riječi*. Taj je rječnik doživio niz izdanja. Objašnjenje za to nalazi se u predgovoru rječnika: „Ovaj je rječnik daleko nadmašio svoju prvotnu namjenu koja se sastojala u tome da se zainteresiranim čitaocima daju kratka i jasna tumačenja stranih pojmova što se javljaju u našem dnevnom govoru, štampi ili na radiju (u televiziji) odnosno u bilo kojem drugom popularnom sredstvu međuljudske govorne ili pisane komunikacije. Razloga ovakvom povećanju ima vrlo mnogo, i teško bi ih bilo sve nabrojiti, no nećemo biti daleko od istine ako rećemo da je glavni razlog – zainteresiranost javnosti za

ovakav tip rječnika, što svjedoči činjenica da je on u relativno kratkom vremenu doživio nekoliko izdanja.” (1983: V). U predgovoru tomu rječniku ističu se i dva osnovna načela uređivanja rječnika: informativnost i upotrebljivost. Tim načelima dodaje se i treće načelo – načelo ažurnosti (danas bismo ga nazvali posuvremenjenosti). Ističe se da to načelo ima i jednu slabost: „neka se riječ pojavi i nestane, nekoj netko dađe samovoljno i nestručno značenje, a neka pođe iz sasvim uskog kruga određene struke i može se obraditi samo najstručnijim objašnjenjima uz upotrebu još nepoznatijih riječi nego je ona sama, na taj način postaje nejasnija.” Na kraju predgovora dodaje se i načelo dokumentiranosti kojim se objašnjava i povremeno navođenje citata.

Gotovo dvadeset godina nakon smrti Bratoljuba Klaića pojavio se rječnik pod naslovom *Novi rječnik stranih riječi*. Kao autori rječnika navode se Bratoljub Klaić i Školska knjiga. O kakvu je rječniku riječ možemo pročitati u predgovoru tomu izdanju: „Cijeneći kulturno značenje i povijesnu važnost *Rječnika stranih riječi*, Školska knjiga odlučila je preurediti i dopuniti sadržaj rječnika na temelju vlastitoga dugogodišnjeg iskustva i leksikografskog znanja svojih urednika i suradnika... *Novi rječnik stranih riječi* obogatilo je više od 2000 novih natuknica i preko 1000 novih značenja u postojećim natuknicama, osuvremenjen je pristup leksikografskoj obradi, usuglašena je i dosljedno provedena akcentuacija, ispravljene netočnosti i nepreciznosti u etimologiji, uz brojne druge izmjene u znanstvenoj terminologiji, sustavu mjernih jedinica i veličina, u kraticama itd.” (2012: V, VI).

Na temelju iznesenoga zaključili smo da su rječnici na temelju kojih ćemo provesti našu analizu jezikoslovnoga nazivlja *Rječnik stranih riječi* iz 1983. godine, godine smrti Bratoljuba Klaića, koji je priredio njegov sin Željko Klaić i *Novi rječnik stranih riječi* iz 2012. godine, na kojemu piše da su autori Bratoljub Klaić i Školska knjiga. Usporedbom jezikoslovnoga nazivlja u tim dvama rječnicima željeli smo utvrditi do kojih je promjena došlo u obradbi nazivlja te struke. Iz obaju su rječnika sustavno ispisivane natuknice koje imaju ove terminološke odrednice:

<i>Rječnik stranih riječi</i> 1983. ¹	<i>Novi rječnik stranih riječi</i> 2012. ²
gram. – riječ se upotrebljava u gramatici	gram. – gramatika
lingv. – pojam spada u lingvističku nauku	lingv. – lingvistika
	fon. – fonetika

¹ U ovome izdanju rječnika u popisu kratica (u rječniku piše skraćunica) nema odrednice *fonet.*, ali se ona nalazi uz neke natuknice, npr. *lateral*.

² U rječniku se navodi da su odrednice upotpunjene i dodane gdje je to bilo potrebno. U popisu kratica kratice se navode običnim malim slovima, a u rječniku se pišu ukošenim verzalom.

Odabir teme

Jezikoslovno nazivlje koje se nalazi u školskim udžbenicima, priručnicima, rječnicima, pravopisima, pa i u znanstvenim radovima, često je neuređeno i neustavljeno.³ S navedenim problemom suočili smo se i pri obradbi natuknica koje nose terminološke odrednice *lingv.*, *gram.* i *pravop.* u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* te pri izradbi *Pojmovnika za Hrvatski pravopis*. I tu su nam Klaićevi rječnici bili nezaobilazan izvor terminoloških podataka. Stoga ćemo analizirane nazive u korpusu po potrebi uspoređivati s definicijama navedenim u tim izvorima. Takva analiza jezikoslovnih naziva jedna je od potrebnih predradnja za izradbu rječnika i baze podataka hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Iz bogate smo građe za analizu izdvojili glasovno nazivlje jer se u njemu i danas najčešće pojavljuju sinonimni parovi i nizovi⁴, padežno nazivlje jer obuhvaća zatvoren terminološki sustav koji se lako može analizirati, pravopisno nazivlje jer je ono posebno aktualno zbog postojanja različitih pravopisnih tradicija te nazivlje lingvističkih pravaca, grana i disciplina, posebno novijih i suvremenijih, jer smo tu očekivali veće promjene i unošenje novih naziva i definicija. Osim toga posebnu pozornost posvetili smo novim nazivima koji se nalaze samo u rječniku iz 2012.

Ustroj rječničkoga članka

U *Rječniku stranih riječi* iz 1983. ne navodi se izrijeком kakav je ustroj rječničkoga članka, dok u rječniku iz 2012. piše: „Rječnički članci skupljeni su u tzv. grozd koji se sastoji od izvedenih i srodnih riječi koje povezuje ista etimologija.” (2012: XIV). Razliku u ustroju rječničkih članaka u navedenim rječnicima prikazat ćemo na nekoliko primjera:

³ Vidi Hudeček, Mihaljević i Vidović (2006.).

⁴ Vidi Hudeček, Mihaljević i Vidović (2006.).

<i>Rječnik stranih riječi</i> , 1983.	<i>Novi rječnik stranih riječi</i> , 2012.
<p>egzotizam, -zma, 2 mn. -izāmā grč. (isp. egzotika) tuđica, strana riječ⁵</p>	<p>egzòtičan, -čna, -čno prid. grč. (<i>eksōtikós</i>: »izvanjski, strani«; <i>eksōthen</i>: »izvana, napolju«) 1. koji se odnosi na strano, neobično, iz egzotičnih krajeva; čudan, tuđ, stran; 2. koji prelazi granice običnog; 3. neobičan, rijedak, bizaran; egzóti m. (G -óta) <i>BOT.</i> izvaneuropske biljke, životinje i sl.; egzòtičnost ž. (G -osti); egzòtika ž. (DL -ci) sve karakteristične crte, svojstvene veoma udaljenim »prekomorskim«, prvenstveno žarkim zemljama, koje su s gledišta ljudi drugih zemalja [npr. sjevernih] bizarne i neobične; egzotizam m. (G -zma; mn. G -izāmā) <i>LINGV.</i> tuđica, strana riječ</p>
<p>rèkcija 2 mn. rěkcijā lat. (rectio – upravljanje) <i>gram.</i> upravljanje riječi jednih prema drugima u rečenici, osobito u glagolskim vezama (npr. glagol <i>smetati</i> može imati objekt u dativu i u akuzativu: <i>smetati nekome</i> i <i>smetati nekoga</i>; kad to označimo u rječniku, označili smo rekciju dotičnoga glagola).</p>	<p>rèkcija ž. <mn. G rěkcijā> lat. (rectio: »upravljanje«) <i>GRAM.</i> upravljanje riječi jednih prema drugima u rečenici, osobito u glagolskim vezama [npr. glagol <i>smetati</i> može imati objekt u dativu i u akuzativu: <i>smetati nekome</i> i <i>smetati nekoga</i>; kad to označimo u rječniku, označili smo rekciju dotičnoga glagola]; rèkcijški, -ā, -ō prid.</p>
<p>tèrmīn, -ina lat. (terminus – međa, međaš, granica; cilj, kraj, konac) 1. riječ koja točno označuje određeni pojam u znanosti, tehnici, umjetnosti; 2. u logici – sastavni element suda (subjekt i predikat); 3. rok, određeno vrijeme; <i>prid.</i> tèrmīnškī; v. terminus</p>	<p>tèrmīn m. <-ina> lat. (terminus »međa, međaš, granica; cilj, kraj, konac«; <i>terminalis</i>: »krajnji«) 1. riječ koja točno označuje određeni pojam u znanosti, tehnici, umjetnosti; 2. <i>LOG.</i> sastavni element suda (subjekt i predikat); 3. rok, određeno vrijeme; usp. <i>terminus</i>, vada; tèrminālan -lna, -lno prid. završen, krajnji, konačan; terminātor m. 1. onaj koji ograničuje, omeđuje, ograničivač, omeđivač; 2. ono što se ograničuje, omeđuje [npr. granica između osvjetljenoga i neosvijetljenog dijela planeta Marsa]; terminiōn m. <G -óna> registar spisa pojedinog referenta u velikim uredima (da bi se vidjeli datumi primitka i rješenja spisa); terminírati gl. dv. <prez. -minīrām> odrediti/određivati rok; tèrmīnškī, -ā, -ō prid.</p>

⁵ Definicija je pogrešna. Egzotizam je posuđenica koja označuje osobitosti pojedinoga naroda i ne može se zamijeniti hrvatskom riječju.

<p>vòkal, -ála (vocalis – glasan, zvučan) 1. <i>gram.</i> samoglasnik (a, e, i, o, u, a u našem jeziku katkada i r, npr. u riječi <i>prst</i>); 2. pjevač u muzičkom sastavu; prid. vòkàlskī</p> <p>vòkàlan, -lna, -lno <i>lat. (isp. vokal)</i> prid. 1. <i>gram.</i> glasovni, govorni, zvučan, usmen, glasan, rječit, koji odjekuje, odzvanja, odmnijeva, ječi; koji je određen za pjevanje, koji se odnosi na pjevačku umjetnost, koji se izvodi ljudskim glasom; 2. samoglasni; vòkàlnā mùzika pjevanje; vòkàlnī kòncert priredba na kojoj se izvode samo pjevačke točke</p> <p>vokalíza...</p> <p>vokalizácija <i>lat. (isp. vokal)</i> 1. izgovor vokala kod umjetničkog pjevanja, jasna artikulacija samoglasnika u govoru i pjevanju; 2. <i>gram.</i> pretvaranje suglasnika u samoglasnike (npr. <i>j u i, v u u</i>) <i>isp. vokalizirati</i>...</p> <p>vokalizam, -zma <i>lat. (isp. vokal) gram.</i> nauka o samoglasnicima; samoglasnici jednoga jezika ili jedne riječi s obzirom na njihove međusobne odnose.</p> <p>vokalizirati, -izīrām (<i>isp. vokalizacija</i>) 1. izgovarati vokale kod umjetničkog pjevanja; jasno artikulirati samoglasnike u govoru i pjevanju; 2. <i>gram.</i> pretvarati suglasnike u samoglasnike; 3. pjevati vokalize (<i>v.</i>); isto i vòkàlizovati, -ujēm</p>	<p>vòkal m. <G -ála> <i>lat. (vocalis: »glasan, zvučan«)</i></p> <p>1. <i>FON.</i> samoglasnik (a, e, i, o, u, a u našem jeziku⁶ katkada i r, npr. u riječi <i>prst</i>); 2. <i>MUZ.</i> pjevač u muzičkom sastavu; vòkàlan -, -lna, -lno prid.</p> <p>1. glasovni, govorni, zvučan, usmen, glasan, rječit, koji odjekuje, odzvanja, odmnijeva, ječi; koji je određen za pjevanje, koji se odnosi na pjevačku umjetnost⁷, koji se izvodi ljudskim glasom; 2. samoglasni; vòkàlnā mùzika <i>MUZ.</i> pjevanje; vòkàlnī kòncert <i>MUZ.</i> priredba na kojoj se izvode samo pjevačke točke; vòkàlist (pored: vokalīst) m. <i>MUZ.</i> solo pjevač pop sastava; vòkàlistica ž.; vokalíza ž. <i>MUZ. a)</i> skladba isključivo za vježbu u pjevanju na različite vokale; usp. sonorizacija; b) bogato razvijena melodijska linija nad jednim slovom teksta; vokalizácija ž. 1. <i>MUZ.</i> izgovor vokala kod umjetničkog pjevanja, jasna artikulacija samoglasnika u govoru i pjevanju; 2. <i>FON.</i> pretvaranje suglasnika u samoglasnike [npr. <i>j u i, v u u</i>]; vokalizam m. <G -zma> <i>GRAM.</i> ukupnost činjenica i znanja o samoglasnicima jednoga jezika ili jedne riječi s obzirom na njihove međusobne odnose; vokalizirati gl. dv. <-izirā> 1. <i>MUZ. a)</i> izgovarati vokale kod umjetničkog pjevanja; jasno artikulirati samoglasnike u govoru i pjevanju; b) pjevati vokalize; 2. <i>FON.</i> pretvarati suglasnike u samoglasnike</p>
---	---

⁶ Vremenom nastanka možemo objasniti zašto u rječniku iz 1983. piše *u našem jeziku*, ali je čudno da je ista konstrukcija preuzeta i u rječnik iz 2012.

⁷ Definicija 'koji se odnosi na...' upućuje na to da je riječ o odnosnome pridjevu, stoga bi natuknica trebala glasiti *vokalni*. Pridruživanje definicije za odnosni pridjev pogrešno uspostavljenom i nepostojećemu neodređenom pridjevu česta je pogreška u ovome rječniku.

Rječnički se članci u obama rječnicima sastoje od naglašene natuknice, morfološkoga bloka, etimološkoga bloka, terminološke odrednice te definicija. Usporedbom rječničkoga članka u obama rječnicima možemo zaključiti da *Rječnik stranih riječi* iz 1983. ima umjerenu strukturu gnijezda, pa je npr. pridjev *vokalan* naveden pod natuknicom *vokal*, ali su *vokaliza*, *vokalizacija*, *vokalizam* i *vokalizirati* posebne natuknice. Također se pod natuknicom *termin* nalazi samo podnatuknica *terminski*, a *egzotizam* je samostalna natuknica. U *Novome rječniku stranih riječi* iz 2012. natuknice *vokaliza*, *vokalizacija*, *vokalizam* i *vokalizirati* nalaze se u istome gnijezdu, kao podnatuknice natuknice *vokal*, a pod natuknicom *termin* nalaze se podnatuknice *terminalan*, *terminator*, *terminion*, *terminirati* i *terminski*, ali ne i *terminacijon*, *terminal*, *terminologija*, *terminus*. *Egzotizam* je podnatuknica natuknice *egzotičan*, pod kojom se nalaze i natuknice *egzoti*, *egzotičnost* i *egzotika*. Jedino su natuknice koje slučajno nemaju mnogo izvedenica (kao npr. *reakcija*) pregledne i primjerene korisniku te je njihova obradba u dvama rječnicima gotovo istovjetna. U predgovoru rječnika iz 2012. piše da su grozdovi natuknica preuređeni tako da su dosljedno usklađeni s natuknicom. Pomnijom analizom može se pokazati da je gotovo u potpunosti preuzeta struktura iz *Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika*, koja bitno otežava snalaženje u rječniku. Jedinom pozitivnom promjenom u strukturi rječničkoga članka možemo smatrati nenavođenje točke na kraju rječničkoga članka u skladu sa suvremenom leksikografskom praksom.

Glasovno nazivlje

Iscrpnijom analizom bit će obuhvaćeni odabrani problemi obradbe glasovnoga nazivlja.⁸

<i>Rječnik stranih riječi</i> , 1983.	<i>Novi rječnik stranih riječi</i> , 2012.
bilabijal <i>lingv.</i> glas koji se izgovara sa obje usnice; dvousneni glas (npr. p, b, m); prid. bilabijalan – dvousneni	bilabijal <i>FON.</i> glas koji se izgovara s obje usnice; dvousneni glas [npr. p, b, m]; bilabijalan dvousneni
labiodental <i>gram.</i> usnenozubni suglasnik; labiodentalan koji pripada usnama i zubima; koji se tvori pomoću usana i zubi; usnenozubni (glasovi v i f)	labiodental <i>FON.</i> usnenozubni suglasnik f, v; labiodentalan koji pripada usnama i zubima; koji se tvori pomoću usana i zubi; usnenozubni

⁸ U daljnjemu tekstu navodit ćemo uz nenaglašene natuknice samo one definicije koje se odnose na jezikoslovno nazivlje.

<p>lateralan bočni, po strani, sa strane, po-bočni, pokrajni; lateralni suglasnik (lateral) <i>fonet.</i> glas <i>l</i> koji se tvori tako da zrak prolazi uz obje strane jezika.</p>	<p>lateralan... lateralni suglasnik (lateral) <i>FON.</i> glas <i>l</i> koji se tvori tako da zrak prolazi uz obje strane jezika</p>
<p>(nema alveolar, samo alveola)</p>	<p>alveola... alveolar <i>FON.</i> glas koji se izgovara tako da jezik dodiruje desni; desnik; alveolaran koji se oblikuje na alveolama (gornjih zuba)</p>
<p>velar <i>gram.</i> glas koji se tvori na stražnjem nepcu; takvi su glasovi naše <i>k, g, h</i>; koje neki zovu i guturalima; <i>prid. velaran</i> – stražnjonepčan, zadnjonepčan</p>	<p>velar v. pod: velum velum... velar <i>FON.</i> glas koji se tvori na stražnjem nepcu; takvi su glasovi naše <i>k, g, h</i>; usp. gutural, v. pod: guturalan; palatal; velaran stražnjonepčan, zadnjonepčan</p>

Usporednom analizom dvaju rječnika možemo zaključiti da je dobro što su dodane neke natuknice (npr. *alveolar*) koje se ne nalaze u rječniku iz 1983. godine. S druge strane smatramo nepotrebnim to što je glasovno nazivlje koje pripada fonologiji (dakle gramatici), izdvojeno posebnom terminološkom odrednicom *FON.*, koja označuje da natuknica pripada fonetici. Pretraživanjem natuknica koje nose odrednicu *FON.* utvrđeno je da svi tako označeni nazivi pripadaju fonologiji. Također je iz navedenih primjera očito da neki nazivi imaju svoju posebnu natuknicu (npr. *bilabijal, labiodental*), dok se drugi nalaze unutar gnijezda (npr. *velar, alveolar*), što bitno otežava služenje rječnikom.

Analizom definicija možemo utvrditi njihovu potpunu nesustavnost. *Labiodental* je usnenozubni suglasnik, a *velar* je glas koji se tvori na stražnjem nepcu. Ako je *labiodental* usnenozubni suglasnik, *velar* je stražnjonepčani suglasnik, a ako je *velar* glas koji se tvori na stražnjem nepcu, *labiodental* je glas koji se tvori s pomoću zuba i usana. Postavljaju se pitanja: Zašto se *velar* tvori, a *alveolar* izgovara? Zašto se *labiodentali* i *velari* nabrajaju, a *alveolari* ne? Zašto se kod *alveolara* navodi domaća istoznačnica, a kod *velara* i *labiodentali* ne navodi? Odgovor na ta pitanja može samo biti da je nekritički preuzeta obradba iz 1983., koja je još pokvarena stavljanjem u gnijezda te dodavanjem odrednice *FON.* U taj su rječnik nekritički preuzeti i pridjevi *bilabijalan, labiodentalan, velaran* u natuknicama (umjesto *bilabijalni, labiodentalni, velarni*) te *stražnjonepčan, zadnjonepčan* (umjesto *stražnjonepčani, zadnjonepčani*) u definicijama.

Padežno nazivlje

Padežno je nazivlje analizirano kao primjer semantički zatvorenoga skupa riječi.⁹ Kao polazište za analizu uzet ćemo ovaj tekst: „Na leksičkoj je razini u suvremenom standardnom hrvatskom jeziku padežno nazivlje jasno određeno – postoji sedam padeža i za njih se rabe latinski nazivi *nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental*. Latinsko je nazivlje prisutno i u starijim hrvatskim gramatikama, ali se u njima rabe i domaći padežni nazivi, no s današnjega aspekta zastarjeli jer se ne primjenjuju u suvremenim gramatikama. Tih je naziva prilično, za svaki se latinski padež mogu naći barem dvije domaće zamjene, a u njihovoj su primjeni najdosljedniji bili gramatičari XIX. stoljeća Joakim Stulli, Vjekoslav Babukić i Fran Mažuranić. O tome je detaljno pisao Tomo Maretić u ‘Pregledu srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII, i XIX vijeka’. Tako u starijim gramatikama nalazimo nazive *imeniteljni padež* ili *imenovnik* za nominativ, *prisvojni* ili *roditeljni padež* za genitiv, *dateljni* ili *dateljni padež* za dativ, *tužnik*, *tužiteljni* ili *viniteljni padež* za akuzativ, *zovnik*, *zvanik*, *zvateljan padež* za vokativ, *odnosnik* za ablativ (spominje ga jedino Kašić, 1604/2002 te Đurkovečki, 1826), *propozicional* ili *skazateljni padež* za lokativ te *društveni padež*, *orudni*, *oruđni*, *tvoriteljni padež* te *orudelnik* za instrumental.” (Blagus Bartolec 2006: 22). Iz teksta je vidljivo da padežno nazivlje tvori zatvoreni sustav te da svi padeži imaju domaće nazive koji se danas više ne upotrebljavaju.

Polazeći od navedenoga, analizirat ćemo obradbu padežnoga nazivlja u dvama rječnicima.

<i>Rječnik stranih riječi</i> , 1983.	<i>Novi rječnik stranih riječi</i> , 2012.
nominativ gram. prvi padež (na pitanje tko ili što?); <i>prid.</i> nominativni i nominativski	nomen... nominativ GRAM. prvi padež koji stoji na pitanje »tko ili što«; usp. deklinacija; nominativni

⁹ Zatvoreni skupovi riječi mogu se grubo podijeliti u dvije osnovne skupine. Prvu skupinu čine semantički zatvoreni skupovi riječi (boje, godišnja doba, dani u tjednu, kemijski elementi, padeži, vrste riječi, rečenični dijelovi, glasovi, književni/umjetnički pravci, horoskopski znakovi, izolirane karte, vojni činovi itd.). U toj skupini zapravo možemo govoriti o semantičkim poljima te razlikovati općejezičnu i terminološku razinu. Toj skupini pripada i problem istoznačnih i bliskoznačnih skupova riječi te riječi koje se nalaze u antonimnome odnosu. Na sličan se način može pristupiti i skupovima riječi koji nisu zatvoreni brojem članova, ali su ti članovi međusobno blisko značenjski povezani, pa se mogu obraditi s pomoću istovrsne leksikografske formule (npr. nazivi zanimanja, redni i glavni brojevi, vršitelji i vršiteljice radnje itd.). Drugu skupinu čine gramatički zatvoreni skupovi (zamjenice, veznici, prijedlozi, prilozni koji nisu tvoreni od pridjeva, čestice) (Hudeček i Mihaljević 2008).

<p>genitiv drugi padež koji stoji na pitanje koga ili čega; najčešće označuje dio neke cjeline (partitivni <i>genitiv</i>, npr. komad <i>kruha</i>) i pripadanje nečega nečemu (posvojni; posesivni; atributni genitiv, npr. sin <i>čestita oca</i>); <i>prid.</i> genitivni, genitivski</p>	<p>genitiv m. <i>GRAM.</i> drugi padež koji stoji na pitanje »koga ili čega«; usp. deklinacija; partitivni genitiv najčešće označuje dio neke cjeline [npr. komad kruha]; posvojni, posesivni, atributni genitiv označuje pripadanje nečega nečemu [npr. sin čestita oca]; genitivni</p>
<p>dativ <i>gram.</i> treći padež koji stoji na pitanje »komu ili čemu«; <i>prid.</i> dativni i dativski.</p>	<p>dativ <i>GRAM.</i> treći padež koji stoji na pitanje »komu ili čemu«; usp. deklinacija; dativni, dativski</p>
<p>akuzativ <i>gram.</i> četvrti padež, stoji na pitanje »koga ili što«; padež bližeg objekta; <i>prid.</i> akuzativni, akuzativski</p>	<p>akuzativ <i>GRAM.</i> četvrti padež, stoji na pitanje »koga ili što«; padež bližeg objekta; usp. deklinacija; akuzativni</p>
<p>vokativ <i>gram.</i> peti padež (za dozivanje); <i>prid.</i> vokativan i vokativski</p>	<p>vokativ m. <i>GRAM.</i> jedan od padeža imenskih riječi u indoeuropskim jezicima; u našem jeziku peti padež koji stoji za dozivanje i obraćanje; usp. deklinacija; vokativan</p>
<p>lokativ šesti padež (negdje i sedmi) koji stoji na pitanje <i>o kom ili o čem</i>; padež mjesta na pitanje <i>gdje</i>; <i>prid.</i> lokativni i lokativski.</p>	<p>lokativ v. pod: lokacija lokacija ... lokativ <i>GRAM.</i> šesti padež (negdje i sedmi); koji stoji na pitanje »o kom ili o čem«; padež mjesta na pitanje »gdje«; usp. deklinacija; lokativni</p>
<p>instrumental <i>gram.</i> 7. padež (negdje i 6.) koji dolazi na pitanje <i>s kim ili čim?</i>; izriče (uglavnom) sredstvo (bez prijedloga): kopam <i>motikom</i>; način (bez prijedloga): i za noću <i>obredom</i> djevojku (I. Mažuranić); društvo (s prijedlogom): šećem <i>sa sestrom, s prijateljem</i>; vrijeme (bez prijedloga: ne radimo <i>subotom</i>, mjesto (bez prijedloga: šećem <i>Zagrebom</i> itd.); neki su ga stariji gramatičari nazivali <i>oruđnik, sredstvenik</i>; kad označuje društvo, ima podnaziv socijativ (kod starijih [kajkavskih] gramatičara – pajdašnik); <i>prid.</i> instrumentalan – 1. koji se tiče instrumentala, npr. instrumentalni nastavci</p>	<p>instrumental <i>GRAM.</i> sedmi padež (negdje i šesti) koji stoji na pitanje »s kim ili čim«; izriče (uglavnom) sredstvo (bez prijedloga) [npr. kopam motikom], način (bez prijedloga) [npr. i za noću obredom djevojku (I. Mažuranić)], društvo (s prijedlogom) [npr. šećem sa sestrom, s prijateljem], vrijeme (bez prijedloga) [npr. ne radimo subotom], mjesto (bez prijedloga) [npr. šećem Zagrebom itd.]; neki su ga stariji gramatičari nazivali oruđnik, sredstvenik; kad označuje društvo, ima podnaziv socijativ v. pod: socijalan (kod starijih [kajkavskih] gramatičara – pajdašnik); usp. deklinacija; instrumentalan 1. koji se tiče instrumentala [npr. instrumentalni nastavci]</p>

Analizom navedene tablice može se utvrditi:

1. Definicije su neusustavljene.

	<i>Rječnik stranih riječi, 1983.</i>	<i>Novi rječnik stranih riječi, 2012.</i>
nominativ	prvi padež (na pitanje tko ili što?)	prvi padež koji stoji na pitanje »tko ili što«
genitiv	drugi padež koji stoji na pitanje koga ili čega; najčešće označuje	drugi padež koji stoji na pitanje »koga ili čega«
dativ	treći padež koji stoji na pitanje »komu ili čemu«	treći padež koji stoji na pitanje »komu ili čemu«
akuzativ	četvrti padež, stoji na pitanje »koga ili što«; padež bližeg objekta	četvrti padež, stoji na pitanje »koga ili što«; padež bližeg objekta
vokativ	peti padež (za dozivanje)	jedan od padeža imenskih riječi u indoeuropskim jezicima; u našem jeziku peti padež koji stoji za dozivanje i obraćanje
lokativ	šesti padež (negdje i sedmi); koji stoji na pitanje <i>o kom ili o čem</i> ; padež mjesta na pitanje <i>gdje</i>	šesti padež (negdje i sedmi); koji stoji na pitanje »o kom ili o čem«; padež mjesta na pitanje »gdje«
instrumental	7. padež (negdje i 6.) koji dolazi na pitanje <i>s kim ili čim?</i> izriče (uglavnom) sredstvo (bez prijedloga): ...	sedmi padež (negdje i šesti) koji stoji na pitanje »s kim ili čim«; izriče (uglavnom) sredstvo (bez prijedloga)

U rječniku iz 2012. uočava se pokušaj usustavljanja izvornih Klaićevih definicija, ali je to provedeno izrazito nedosljedno, što je vidljivo iz gornje tablice.

2. Samo se uz neke padeže navode i primjeri uporabe.

3. Samo se kod natuknice *instrumental* nalaze domaći sinonimni nazivi iako bi se takvi nazivi mogli nalaziti i uz ostale padeže, što je vidljivo iz gornjega teksta.

Usustavljanje je ovakva ograničenoga sustava jednostavno ako se utvrde relevantni elementi, npr. koji je padež po redu te na koja pitanja odgovara. Također treba utvrditi navode li se izostajnice pa ih u skladu s tim dosljedno donositi ili ne donositi.

Navodimo primjer usustavljenih definicija padeža prema *Školskome rječniku hrvatskoga jezika*:

nõminatīv gram. prvi padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *tko?*, *što?*

gënitīv gram. drugi padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *koga?*, *čega?*

dãtīv gram. treći padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *komu?*, *čemu?*

ãkuzatīv gram. četvrti padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *koga?*, *što?*

lõkatīv gram. šesti padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *o kome?*, *o čemu?*

ĩnstrumentãl gram. sedmi padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *s kim?*, *čim?*

Budući da je to rječnik suvremenoga jezika namijenjen školskoj praksi, u njemu se ne navode zastarjeli istoznačni domaći nazivi.

Pri uspostavi usustavljenih definicija prvo se utvrđuju mogući elementi definicije. Svaki se mogući element može, ali i ne mora navesti, ali jednom prihvaćen model mora se dosljedno provesti jer sve definicije trebaju imati iste elemente te ti elementi trebaju biti izrečeni na isti način i navedeni istim redoslijedom. U gornjemu primjeru odabrana je formula *xx padež u sklonidbi, odgovara na pitanje xx*. Ta je formula dosljedno provedena.

Pravopisno nazivlje

Pravopisno nazivlje uglavnom je domaćega podrijetla (točka, upitnik, uskličnik), pa većina pravopisnih naziva nije obrađena u rječnicima stranih riječi. Analiziramo obradbu natuknica *apostrof* i *interpungirati* (podnatuknica *interpunkcija*).

<i>Rječnik stranih riječi</i> 1983.	<i>Novi rječnik stranih riječi</i> 2012.
apostrof 1. izostavnik (‘), zarez, kvačica kojom se označuje da je u riječi nešto izostavljeno; 2. u transliteraciji ruske ćirilice znak za omekšavanje prethodnog suglasnika (umjesto mekog znaka [b]: korol’ = karolj)... apostrofirati ... apostrofovati ...	apostrof 1. izostavnik (‘), zarez, kvačica kojom se označuje da je u riječi nešto izostavljeno; 2. u transliteraciji ruske ćirilice znak za omekšavanje prethodnog suglasnika (umjesto mekog znaka [b]: korol’ = karolj)

<p>interpungirati v. interpunkcija</p> <p>interpunkcija rečenički znak, razgodak: točka (.), zarez (,), točka i zarez (;), dvije točke (:), stanka (–), crtica (-), navodnik (»«), upitnik (?), uskličnik, uzvičnik (!); »gramatička interpunkcija – način upotrebe pravopisnih znakova propisan određenim gramatičkim i pravopisnim pravilima; logička (slobodna) interpunkcija – način stavljanja i smještanja zareza prema slobodnom slijedu mišljenja i misaone povezanosti među riječima i rečeničnim dijelovima; oba se načina podudaraju i ne mogu se smatrati kao dva različita sustava; i gramatička je interpunkcija u svojoj osnovi logička, kao što je i logička u biti gramatička « (prema djelu Rikarda Simeona: <i>Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva</i>), interpungirati – stavljati interpunkcije, primjenjivati pravopisna pravila o rečeničkim znacima</p>	<p>interpungirati stavljati interpunkcije, primjenjivati pravopisna pravila o rečeničkim znacima; interpunkcija GRAM. rečenički znak, razgodak: točka (.), zarez (,), točka i zarez (;), dvije točke (:), stanka (–), crtica (-), navodnik (»«), upitnik (?), uskličnik, uzvičnik (!); »gramatička interpunkcija način uporabe pravopisnih znakova propisan određenim gramatičkim i pravopisnim pravilima; logička (slobodna) interpunkcija način stavljanja i smještanja zareza prema slobodnom slijedu mišljenja i misaone povezanosti među riječima i rečeničnim dijelovima; oba se načina podudaraju i ne mogu se smatrati kao dva različita sustava; i gramatička je interpunkcija u svojoj osnovi logička, kao što je i logička u biti gramatička« (prema djelu Rikarda Simeona: <i>Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva</i>)</p>
---	---

Usporedbom obradbe riječi *interpunkcija* u dvama rječnicima vidimo da je obradba gotovo istovjetna. Čak se u rječniku iz 2012. ponavlja riječ *uzvičnik* koja ne pripada hrvatskomu standardnom jeziku te se navodi da je znak - crtica, a znak – stanka iako se takvo nazivlje ne nalazi ni u jednome suvremenom pravopisu. Posve je nejasno i zašto je glagol *apostrofirati* izostavljen u rječniku iz 2012. godine. Također je nejasno zašto natuknica *apostrof* nema nikakve terminološke odrednice, dok se natuknica *interpunkcija*, koja se nalazi pod glagolom *interpugirati*, označuje odrednicom GRAM. Definiranje *apostrofa* sinonimom (*izostavnik*) nije u skladu s leksikografskom praksom, a definiranje s pomoću hiperonima *zarez* ili *kvačica* netočno je ili neprecizno. *Apostrof* se može odrediti kao pravopisni znak (' i ´) koji se piše umjesto izostavljenoga slova. (Jozić i dr. 2013: 110).

Nazivlje jezikoslovnih grana, pravaca, disciplina, pristupa

U daljnjemu tekstu analizirat ćemo obradu jezikoslovnih disciplina u dvama rječnicima. Nećemo navoditi čitav rječnički članak jer bi to nepotrebno opterećivalo tekst, a zaključak je ponovno da je takva struktura izrazito nepregledna, a i nedosljedno provedena.

<i>Rječnik stranih riječi</i> , 1983.	<i>Novi rječnik stranih riječi</i> , 2012.
antroponim vlastito ime; <i>lingv.</i> ime čovjeka kao predmet znanstvenog izučavanja; antroponimija nauka o ljudskim imenima.	antroponim 1. osobno ime; 2. <i>LINGV.</i> ime čovjeka kao predmet znanstvenog proučavanja; antroponimija znanost o ljudskim imenima
deskripcija deskriptivan deskriptivna gramatika – gramatika koja opisuje stanje jezika, a ne upušta se u dublju analizu njegovu niti išta propisuje.	deskripcija... deskriptivan... deskriptivna gramatika gramatika koja opisuje stanje jezika, a ne upušta se u dublju analizu njegovu niti išta propisuje; usp. normativna gramatika, v. pod: norma;
generativan generativna gramatika – smjer u lingvistici koji istražuje proces oblikovanja gramatičkih struktura prilikom govorne aktivnosti; generativac – pristaša generativne gramatike u lingvistici.	generativan... generativna gramatika <i>LINGV.</i> istraživanje procesa oblikovanja gramatičkih struktura prilikom govorne aktivnosti; generativac pristaša generativne gramatike u lingvistici;
normativ normativan normativna gramatika – gramatika koja propisuje jezična pravila; (<i>isp.</i> deskriptivna gramatika).	norma... normativna gramatika gramatika koja propisuje jezična pravila; usp. deskriptivna gramatika, v. pod: deskripcija

<p>struktura strukturalan strukturalna lingvistika ili strukturalizam <i>nova</i> struja u <i>nauci</i> o jeziku koja se bavi proučavanjem unutrašnje građe jezika s obzirom na fonološki, gramatički i leksički <i>sistem</i>, ne uzimajući u obzir značenja riječi; strukturalisti prilaze jeziku spoznajnoteorijski te zato traže da se pojmovi strogo definiraju drugim pojmovima dok se ne dođe do aksioma koji se dalje ne mogu definirati; služe se metodom opozicije i komutacije, tj. jezične pojave iz pojedinih gramatičkih kategorija stavljaju u opoziciju ili komutiraju da dođu do strogo definiranih pojmova (slobodno prema djelu: Dr. Sreten Živković, <i>Uvod u opću lingvistiku</i>).</p>	<p>struktura... strukturalna lingvistika isto što i: strukturalizam; strukturalisti (pored: strukturalisti) pristaša ili pobornik strukturalizma; strukturalizam LINGV. struja u znanosti o jeziku koja se bavi proučavanjem unutrašnje građe jezika s obzirom na fonološki, gramatički i leksički sustav, ne uzimajući u obzir značenja riječi; spoznajnoteorijski pristup jeziku u kojem se pojmovi strogo definiraju drugim pojmovima dok se ne dođe do aksioma koji se dalje ne mogu definirati; primjenom metode opozicije i komutacije, tj. stavljanjem jezične pojave iz pojedinih gramatičkih kategorija u opoziciju ili njihovim komutiranjem dolazi se do strogo definiranih pojmova</p>
<p>terminologija skup naziva koji se upotrebljavaju u nekoj grani znanja ili umjetnosti; nazivlje, nomenklatura (v.); <i>prid.</i> terminološki.</p>	<p>terminologija skup naziva koji se upotrebljavaju u nekoj grani znanja ili umjetnosti; nazivlje; usp. nomenklatura; terminološki</p>
<p>toponomastika nauka o značenju i podrijetlu imena mjesta; <i>prid.</i> toponomastički.</p>	<p>toponomastika grana lingvistike, proučava značenja i podrijetla imena mjesta, toponima; toponomastički</p>

Analizom gornje tablice možemo zaključiti:

Većina definicija u rječniku iz 1983. preuzeta je i u rječnik iz 2012. i samo neznatno jezično preuređena, npr. *nova struja u nauci* > *struja u znanosti*, *sistem* > *sustav*, *izučava* > *proučava*, *isp.* > *usp.*

U natuknici *strukturalizam* izostavljen je dio *slobodno prema djelu: Dr. Sreten Živković, Uvod u opću lingvistiku* iako je definicija samo neznatno jezično preinačena.

Definicija naziva *generativna gramatika* lošija je u rječniku iz 2012. nego u onome iz 1983. Nije jasno zašto je *smjer u lingvistici* promijenjeno u *istraživa-*

nje. Jasno je da je hiperonim naziva *generativna gramatika* jezikoslovni smjer, disciplina, grana jezikoslovlja ili nešto slično.

Definicija naziva *deskriptivna gramatika* pogrešna je u obama rječnicima. Naime, sasvim je netočan dio u kojemu se izriče da se deskriptivna gramatika ne upušta u dublju analizu. Nazivi *deskriptivna* i *preskriptivna gramatika* nisu određeni dubinom jezične analize, nego razlikom u pristupu (opisivanje ili propisivanje).

Posve je pogrešno određenje *antroponimije* kao ‘nauke/znanosti o ljudskim imenima’. Znanost o ljudskim imenima je *antroponomastika*, kao što je *toponomastika* znanost o imenima mjesta (u ovim rječnicima definirana kao: grana lingvistike, proučava značenja i podrijetla imena mjesta, toponima). Zanimljivo je da se u obama rječnicima pod natuknicom *toponim* nalazi podnatuknica *toponimija* koja se određuje kao nauka/znanost koja se bavi proučavanjem toponima. Unatoč tome ni u jednome se rječniku *toponimija* i *toponomastika* ne navode kao istoznačnice.

Terminologija se u obama rječnicima određuje samo kao skup naziva, a zanemaruje se činjenica da terminologija osim toga značenja, u kojemu je istoznačna s nazivljem, ima i drugo značenje ‘interdisciplinarna znanost koja se bavi proučavanjem pojmova, naziva i nazivlja’ u kojemu je istoznačna s nazivoslovljem.

U rječniku iz 2012. nema novijih jezikoslovnih disciplina, npr.: *kognitivna lingvistika*, *tekstna lingvistika*, *etnolingvistika*, *neurolingvistika*, *psiholingvistika*, *sociolingvistika* kao što nema ni osnovnih naziva koji se u njima upotrebljavaju: *modifikator*, *transformacija*, *koncept*, *kognitivan*.

Nazivi dodani u rječnik iz 2012.

Ipak, u rječnik iz 2012. dodan je određeni broj novih natuknica i podnatuknica iz područja jezikoslovlja. To su najčešće nazivi jezika koji se nalaze u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku*.

egzonim *LINGV.* naziv nekog mjesta drugačijim imenom nego se mjesto zove u zemlji kojoj pripada; [npr. kod nas Beč prema njemačkom Wien]

koneksija... **konektor** m. 1. *LINGV.* element koji dvije rečenice povezuje u jednu cjelinu na razini teksta

aborigini... **aboridžinski jezik** *LINGV.* skupno ime za jezike australskih domorodaca kojih je prije dolaska Europljana bilo oko 250 (do danas ih je preživjelo 20, među njima su: Arrernte, Kala Lagaw Ya, Tiwi, Walmajarri, Warlpiri i jezik Zapadne pustinje)

adstrat... 3. *LINGV.* susjedni jezik koji utječe na neki drugi jezik

Afganistan... *LINGV.* jedan od dva službena jezika kojim se govori u Afganistanu; afgan, pašto (v.)

Zaključak

Rječnik (leksik) svakoga jezika sustav je koji se sastoji od paradigmatskih (sinonimija, antonimija, hiperonimija, meronimija) i sintagmatskih (kolokacije) odnosa. Ti bi se odnosi trebali zrcaliti u svakome dobrom jednojezičnom rječniku, koji bi trebao jasno razgraničiti blisko značne, a izjednačiti isto značne natuknice, koji bi hiponime trebao definirati hiperonimima te koji bi dosljednije postupao s leksikografskim odrednicama, pokazivao jasan i čvrst ustroj definicija te imao jasan odnos prema antonimima. Svaki bi rječnik trebao dati sintezu znanja koja se temelji na najnovijim znanstvenim spoznajama pojedine struke.

Klaićev *Rječnik stranih riječi* iz 1983. godine važno je vrelo pri izgradnji i normiranju hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Iscrpnom analizom utvrdili smo da jezikoslovno nazivlje obuhvaća velik broj naziva, a s obzirom na vrijeme nastanka toga rječnika te nemogućnost računalnoga pretraživanja treba odati priznanje sveobuhvatnosti i preciznosti obradbe te obuhvatu u to vrijeme najnovijih teorija i smjerova. *Novi rječnik stranih riječi* dodao je nešto naziva i pokušao usustaviti definicije, često neuspješno. Struktura gnijezda nedosljedno je provedena i otežava uporabu.

Iako u uvodu rječnika iz 2012. piše „Ispravljene su sve netočnosti u definicijama, koje su i dopunjene novim značenjima”¹⁰, često su dosljedno preuzete neprecizne definicije iz 1983.

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR I DR. 2004. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Europa Press Holding – Novi Liber. Zagreb.
- BIRTIĆ, MATEA I DR. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.
- BLAGUS BARTOLEC, GORANKA. 2006. Usporedba hrvatskoga i slovenskoga pažežnog nazivlja. *Filologija* 46-47. 19–34.
- HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA; VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2006. Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju. *Filologija* 46-47. 101–122.

¹⁰ 2012: XI.

- HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 2008. Nazivi u školskim rječnicima. *Studia lexicographica* X/2. 105–113.
- HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 2008. Obradba zatvorenih skupova riječi u jednojezičnim općim rječnicima. *Riječki filološki dani. Zbornik radova 7.* Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 539–560.
- JOZIĆ, ŽELJKO I DR. 2013. *Hrvatski pravopis.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1966. *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica.* Zora. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1983. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice.* Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB; ŠKOLSKA KNJIGA. 2012. *Novi rječnik stranih riječi.* Školska knjiga. Zagreb.

Linguistic Terminology in Klaić's Dictionary of Foreign Words (*Rječnik stranih riječi*) and New Dictionary of Foreign Words (*Novi rječnik stranih riječi*) by Bratoljub Klaić and Školska knjiga

Abstract

The authors compare two dictionaries of foreign words *Rječnik stranih riječi* from 1983, prepared by Željko Klaić, the son of Bratoljub Klaić, and *Novi rječnik stranih riječi* from 2012, the authors of which are Bratoljub Klaić and Školska knjiga. The analysis starts with the structure of dictionary entries marked by terminological labels *gram.*, *lingv.* and *fon.* Terminological analysis focuses on sound terms (e.g. *alveolar*, *bilabijal*, *labiodental*, *lateral*, *velar*), orthographics terms (e.g. *apostrof*, *interpunkcija*) and case terminology as well as terms denoting linguistic schools and approaches (*antoponimija*, *deskriptivna gramatika*, *generativna gramatika*, *normativna gramatika*, *strukturalizam*, *toponomastika*, *terminologija*). The authors also analyse the terms which have been added to the dictionary of 2012.

Ključne riječi: Bratoljub Klaić, glasovno nazivlje, jezikoslovno nazivlje, nazivlje jezikoslovnih disciplina, *Novi rječnik stranih riječi*, padežno nazivlje, *Rječnik stranih riječi*

Key words: Bratoljub Klaić, *Dictionary of foreign words*, linguistic terminology, sound terms, case terms, terms denoting linguistic disciplines

